

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

ответственности, которая, помимо следования принципам честной конкуренции, справедливого отношения к персоналу, занятому на предприятиях и в организациях кластерных формирований, поставщикам и потребителям, также декларировала и обеспечивала экологическую ответственность вовлеченного в деятельность кластеров бизнеса, а также участие этих кластеров в социально-экономическом развитии соответствующих громад. Дальнейшие исследования в данной области следует проводить в направлении выявления организационно-правовых форм предлагаемого альянса кластеров, адекватных конкретным институциональным условиям подобного сотрудничества.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ:

1. The European Cluster Memorandum. Promoting European Innovation through Clusters: An Agenda for Policy Action // Working paper prepared by The High Level Advisory Group in Clusters chaired by Senator Pierre Laffitte. – Stockholm: Europe INNOVA Initiative of the European Commission, 2007. – 11p.
2. Портер М. Конкуренция / Майкл Портер // В 2-х томах. – М.: Издат. дом «Вильямс», 2002. – 496 с.
3. Regional Clusters in Europe // Observatory of European SMEs. – 2002. – № 3. – Brussels: European Commission. – 117 p.
4. World Congress on Local Clusters: Local Networks of Enterprises in the World Economy / OECD Issue Paper. – Paris. – 23-24 January 2001. – 137 p.
5. Михайленко О. Методологічні аспекти структурування національної економіки і національного ринку / О. Михайленко // Економіка України. – 2003. – № 5. – С. 60–66.
6. Хасаев Г. Р. Кластеры – современные инструменты повышения конкурентоспособности региона: через партнерство к будущему / Г. Р. Хасаев, Ю. В. Михеев // Компас промышленной реструктуризации. – 2003. – № 5(6). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.compass-r.ru/st-5-03-1.htm>. – Загл. /с экрана/.
7. Николаев М.В. Кластерная концепция эффективной интеграции регионов в глобальную экономику / М.В. Николаев // Проблемы современной экономики. – 2005. – № 1 (13). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=20665>. – Загл. /с экрана/.
8. Гуменюк О. І. Кластери як організаційна структура інноваційно-інвестиційної моделі розвитку промисловості / О. І. Гуменюк // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 2 (68). – С. 9–19.
9. Семенов Г.А. Створення кластерних об'єднань в умовах нової економіки: Монографія / Г.А. Семенов, О.С. Богма. – Запоріжжя: КПУ, 2008. – 244 с.
10. Solvell O. Clusters: Balancing Evolutionary and Constructive Forces / Orjan Solvell. – Stockholm: Ivory Tower Publishers, 2008. – 140 p.
11. Івченко В. А. Формування національних інноваційних кластерів в Україні як елементів інституціонального забезпечення сталого розвитку / В. А. Івченко // Бюлетень «Інвестиції та інноваційний розвиток». – 2009. – № 1. – С. 1–3.
12. Боуш Г. Типологізація, ідентифікація і діагностика кластерів підприємств: новий методологічний підхід / Г. Боуш // Вопросы экономики. – 2010. – № 3. – С. 121–131.
13. Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки / Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. № 1174. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1174-2003-%EF>. – Загл. /с экрана/.
14. Про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року // Кабінет Міністрів України; Розпорядження від 9.07.2008 № 947-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=947-2008-%F0&p=1222860236039635>. – Загл. /с экрана/.
15. Концепция долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2020 года // Утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации от 17 ноября 2008 г. № 1662-р. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.consultant.ru/online/base/?req=doc;base=law;n=82134#p23>. – Загл. /с экрана/.
16. Винокуров Е. Тенденции региональной интеграции на постсоветском пространстве: результаты количественного анализа / Е. Винокуров, А. Либман // Вопросы экономики. – 2010. – № 7. – С. 94–107.
17. Структурная перестройка и модернизация экономик России и Украины: направления взаимного влияния (Материалы российско-украинского круглого стола) / В.М. Гецц, Л.Б. Вардомский, А.В. Шурбович и др. // Економіка прогнозування. – 2009. – № 1. – С. 53–145.

РЕЗЮМЕ

В статті розглядається кластерний підхід щодо організації міжрегіонального і транскордонного співробітництва в області інноваційної діяльності. Пропонується створити міжнародний (транскордонний) альянс інноваційних кластерів з урахуванням інституційних особливостей країн-учасниць співробітництва.

Ключові слова: мережеві бізнес-структури, кластери, інноваційна діяльність, міжрегіональне і транскордонне співробітництво, альянс.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается кластерный подход к организации межрегионального и трансграничного сотрудничества в области инновационной деятельности. Предлагается создать международный (трансграничный) альянс инновационных кластеров с учетом институциональных особенностей стран-участниц сотрудничества.

Ключевые слова: сетевые бизнес-структуры, кластеры, инновационная деятельность, межрегиональное и трансграничное сотрудничество, альянс.

SUMMARY

The cluster approach for arrangement of inter-regional and transboundary collaboration in innovation field is considered in the paper. It is an international (transboundary) clusters alliance that suggested to create in order to serve for such collaboration with taking into account the institutional peculiarities of member-countries.

Key words: network business-structures, clusters, innovative activities, inter-regional and transboundary collaboration, alliance.

ЧИ АКТУАЛЬНІ ПОГЛЯДИ КАРЛА МАРКСА НА ВІДТВОРЕННЯ РОБОЧОЇ СИЛИ Й МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЙОГО ПІДХОДУ В ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ СЬОГОДНІ?

Пікалова Г.А., к.е.н., кафедра управління персоналом та економіки праці ДонНУ

Карл Маркс критикував буржуазних економістів, що розглядали проблему індивідуального споживання з погляду капіталіста: споживання населенням предметів і послуг з погляду останнього виступає як безпосереднє споживання, у ході якого вартості знищуються; і показав, що із суспільної точки зору індивідуальне споживання є складовою частиною суспільного відтворення. Він писав: "Споживання є безпосередньо також і виробництво, подібно тому, як у природі споживання хімічних елементів і речовин є виробництво рослини. Що, наприклад, у процесі харчування, що представляє собою одну з форм споживання, людина робить своє власне тіло - це зовсім ясно, але це

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

ж застосовно й до всякого іншого виду споживання, що з тієї або іншої сторони, кожне у своєму роді, робить людину. Це потребителське виробництво... є другий вид виробництва, що випливає зі знищення продукту першого"[1].

К. Маркс писав, що? згідно Т. Годскіну, здатності людини до праці є "головним нагромадженням багатства, найважливішим збереженим результатом попередньої праці" [2].

Актуальність проблеми. У процесі потребителського виробництва індивідуальна робоча сила не тільки виробляється, але й удосконалюється, розвивається. Відбувається свого роду нагромадження продуктивної сили праці, творчих здатностей людини, причому більшою мірою саме розумових здатностей. Аналізуючи погляди пролетарського критика буржуазної політекономії Т. Годскіна, К. Маркс із: "Що по Годскіну дійсно "накоп'яється", але не як мертва маса, а як щось живе, це - мистецтво робітника, ступінь розвитку праці". І далі пояснює: "Нагромадження є тут асиміляцією; постійним збереженням і разом з тим перетворенням уже сприйнятого, здійсненого"[3].

К. Маркс особливо підкреслював значення збільшення вільного часу для розвитку особистості людини: "Заощадження робочого часу рівнозначно збільшенню вільного часу, тобто часу для того повного розвитку індивіда, що саме, у свою чергу, як найбільша продуктивна сила назад впливає на продуктивну силу праці. З погляду безпосереднього процесу виробництва заощадження робочого часу можна розглядати як виробництво основного капіталу, причому цим основним капіталом є сама людина"[4].

Ціль статті. Розглянути більш детально цей вид виробництва, його витрати й результати, поставивши при цьому наступні завдання:

1. Чи перебувають погляди К. Маркса в непримиренному протиріччі із західною концепцією людського капіталу?
2. Чи має підхід К. Маркса до аналізу відтворення робочої сили практичне й теоретичне значення сьогодні?
3. Чи зберігає актуальність розподіл праці К. Марксом на необхідний і прибавочний і чи є аналогічні поняття в сучасній теорії людського капіталу у світовій науці?

Виклад основного матеріалу дослідження. Результатом виробництва фізичних і розумових здатностей до праці є розвинена робоча сила, здатна до складної кваліфікованої праці. Складність, якість праці, якщо відволіктися від умов виробництва, є характеристикою самої робочої сили. Розвинена робоча сила проявляється в складній праці, хоча може реалізуватися й у простій праці. Але проста робоча сила ні за яких умов не може виявитися в складній праці. Можна сказати, що величина знову створеної вартості визначається добутком складності праці (якості робочої сили) на величину робочого часу, протягом якого здійснювалася праця, за інших рівних умов.

Таким чином, розвинена робоча сила здатна створювати більшу вартість в одиницю часу, чим проста, тобто має більшу потребителську вартість, але тому що на її виробництво витрачається більша кількість суспільної праці, то вона має й більшу вартість відтворення. К. Маркс писав: "Працю, що має значення більше високого, більше складної праці в порівнянні із середньою суспільною працею, є прояв такої робочої сили, утворення якої вимагає більше високих витрат, виробництво якої коштує більшого робочого часу і яка має тому більше високу вартість, чим проста робоча сила. Якщо вартість цієї сили вище, те й проявляється вона зате в більше високій праці й упредметнюється тому за рівні проміжки часу в порівняно більше високих стоимостях"[5].

Таким чином, витрати суспільно необхідної праці в одиницю часу і якість робочої сили повинні відповідати один одному - при рівних умовах додатка й інтенсивності праці. Із цієї передумови виходять на практиці при встановленні ставок погодинної оплати праці й окладів що служать і інженерно-технічних працівників - для працівників більше високої кваліфікації встановлюють більше високі ставки й оклади.

Як відомо, розширене суспільне відтворення базується на тім, що робоча сила здатна створювати вартість більшу, ніж витрати її відтворення. Це розмежування дійсно при будь-якому суспільному ладі. Розширене відтворення можливо лише при наявності прибавочного продукту, тобто якщо сукупна робоча сила створює продукту більше, ніж необхідно для її простого відтворення. Прибавочний продукт служить джерелом нагромадження засобів виробництва й розширеного відтворення робочої сили. Останнє відбувається як за рахунок росту населення, так і за рахунок розвитку здатностей до праці окремих працівників, нагромадження ними знань, досвіду й майстерності. Нагромадження здатностей до праці членів соціалістичного суспільства, розвиток індивідуальних робочих сил вимагають значних витрат живої й упредметненої праці.

Цей специфічний вид нагромадження упредметненого в людині праці залишається поки ще відносно малодослідженим. Досить очевидно, що від обсягів і структури харчування, раціональності одягу, умов життя, від послуг охорони здоров'я залежать фізичний розвиток людини й стан його здоров'я, від обсягів і структури споживання, послуг освіти, культури, професійного утворення залежать інтелектуальний розвиток і професійна кваліфікація людини. Процеси розвитку особистості людини вивчаються представниками різних наук, але дотепер не носять системного характеру, що дозволяє окремим економістам писати, що "витрати відтворення трудових ресурсів, що розуміють у широкому змісті (як життєзабезпечення всього населення), не мають чітких "технологічних" границь, але зате повинні здійснюватися поза залежністю від участі у виробництві" [6]. Тим часом ще К. Маркс писав: "Для того, щоб перетворити загальнолюдську природу так, щоб вона одержала підготовку й навички в певній галузі праці, стала більше розвитою і специфічною робочою силою, потрібне певне утворення або виховання, що, у свою чергу, коштує більшої або меншої суми товарних еквівалентів. Ці витрати на утворення різні залежно від кваліфікації робочої сили" [7].

Слід зазначити, що в останні десятиліття західні економісти приділяють усе більше уваги проблемі споживання благ і послуг і його впливу на розвиток людини, хоча ще А. Смит відзначав виробниче значення деяких видів споживання. На думку Г. Міурдала, "економісти були схильні ігнорувати його інструментальну цінність, з тієї причини, що ефект, одержуваний від поліпшення якості населення, занадто неухважний, проявляється довгий час через і трудноизмерим". Він уважає, що "це ніяк не може служити виправданням: сильно неухважний ефект часто може бути більше важливий, чим висококонцентрований, уповільнений більше важливий, чим швидкий, а ефект, що важко піддається виміру, більше важливий, чим ефект, що піддається кількісній оцінці, виробничих вкладень"[8].

Серед з радянських економістів також існувала певна недооцінка ролі споживання населенням, зокрема споживання духовних благ, у розвитку продуктивних сил суспільства й, відповідно, виробництва. Цьому сприяло спрощене трактування категорії витрат відтворення робочої сили, під якими малися на увазі витрати суспільної праці на виробництво засобів існування робітника і його родини. Дана точка зору відповідає трактуванню К. Марксом процесу відтворення простої робочої сили, практично не навченої, що є рідкісним винятком сьогодні.

У своєму аналізі процесу капіталістичного виробництва в "Капіталі" К. Маркс розглядав всю робочу силу як просту, витрати навчання якої "зовсім незначні". Спочатку першого тому "Капіталу" він обмовив це: "Заради простоти надалі викладі ми будемо розглядати всякий вид робочої сили безпосередньо як просту робочу силу".

К. Маркс, як ми вже відзначали, надавав великого значення розвитку робочої сили й робив таке спрощення заради з'ясування капіталістичних виробничих відносин в "чистому виді", він у такий спосіб пояснював це: "Наскільки важливим є такого роду розгляд, коли мова йде про те, щоб досліджувати розходження у вартості (робочої сили) в особливих галузях праці, настільки байдуже воно тут, де ми маємо справу лише із загальним відношенням між капіталом і працею і, отже, маємо перед собою звичайна середня праця; іншими словами, усяка праця ми розглядаємо як той або інший ступінь цієї середньої праці, витрати навчання якої мізерно малі".

Виробництво ж складної робочої сили вимагає додаткових витрат праці. "Та обставина, - писав Маркс, - що крім робочого часу, що було потрібно для оплати продуктів, необхідних для збереження життєдіяльності робітника, - у його безпосереднім бутті упредметнений ще й подальша праця, а саме ті вартості, які робітник спожив, щоб досягти певної здатності до праці, особливого майстерності, - а вартість цієї здатності, цього особливої майстерності вимірюється тим, з якими витратами виробництва може бути створена подібна майстерність у праці, це обставина нас тут ще не стосується, тому що тут мова йде не про особливо кваліфіковану працю, а про працю взагалі, про просту працю".

Очевидно, що при аналізі відтворення сучасного суспільства абстрагуватися від питань, пов'язаних з відтворенням розвитий робочої сили, і ігнорувати витрати на її розширене відтворення неприпустимо. Інтенсивний розвиток сучасної економіки усе більше базується на динамічному розвитку головної продуктивної сили суспільства - творчих здатностей людини. Більші успіхи в підвищенні

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

добробуту й розвитку народного утворення, у тому числі професійно-технічної, вищої й середньої спеціального, охорони здоров'я й культури, науки дозволили за роки радянської влади досягти високого рівня розвитку сукупної робочої сили, але у виробництві робочої сили, як у сфері матеріального виробництва, витрачається суспільна праця. Ці витрати необхідно максимально точно враховувати, визначити їхню ефективність із метою економії сукупних витрат праці у всіх сферах суспільного відтворення. Зокрема для цього потрібно повністю відбивати витрати суспільства на відтворення робочої сили у витратах матеріального виробництва, для чого необхідні економічні оцінки робочої сили як по сумі витрат на відтворення робочої сили, так і по ефективності її використання.

Відтворення робочої сили значно відрізняється від відтворення матеріального багатства. По-перше, у виробництві матеріально-речовинних компонентів суспільного продукту самі ці компоненти відіграють пасивну роль, тоді як у виробництві творчих здатностей людини до праці носій цих здатностей бере свідому участь. Більше того, без його участі, без вкладень його особистої праці, його фізичних і розумових здатностей у розвиток своєї робочої сили цей вид виробництва не можливий.

По-друге, процес виробництва робочої сили людини не закінчується із вступом його в трудову діяльність, а триває практично всю його свідоме життя. У зв'язку із цим більшу роль у розвитку робочої сили грає вільне, внеробоче час. Формування й розвиток продуктивних сил індивідів, - відзначав К. Маркс, - може здійснюватися при наявності вільного (внеробочого) часу: "Вільний час, що представляє собою як дозвілля, так і час для більше піднесеної діяльності, зрозуміло, перетворює того, хто їм володіє, в іншого суб'єкта, і як цей суб'єкт він вступає в безпосередній процес виробництва". К. Маркс звертав особливу увагу на "творення - за межами необхідного робочого часу - великої кількості вільного часу для суспільства взагалі й для кожного члена суспільства (тобто творення простору для розвитку всієї повноти виробничих сил окремої людини, а тому також і суспільства)...".

Тому поняття суспільних витрат праці в другому виді виробництва значно ширше поняття витрат праці в матеріальному виробництві, тому що містить у собі витрати праці на розвиток творчих здатностей людини й виробництва засобів існування й послуг в особистому підсобному господарстві. Всі ці витрати входять у суспільні витрати праці у виробництві розв'язувальних робочої сили людини й визначають вартість її відтворення.

Значну роль у відтворенні робочої сили при соціалізмі грали суспільні фонди споживання (ОФП), значна частина яких витрачалася на виробництво безкоштовних послуг освіти, охорони здоров'я, на житлове будівництво, на професійне утворення й т.п. Витрати відтворення робочої сили при соціалізмі включали як вартість матеріальних благ і послуг, що купують населенням за рахунок заробітної плати й грошових виплат із суспільних фондів споживання, так і вартість послуг, надаваних державою населенню безкоштовно або на пільгових умовах за рахунок ОФП.

Ще одним видом витрат праці на виробництво робочої сили є витрати особистого (внутрішнього) праці в домашньому і підсобному господарстві, праці, спрямованого на особисте обслуговування й розвиток власних фізичних і розумових здатностей, праці батьків на обслуговування й виховання дітей т.п.

Всі види витрат праці на виробництво робочої сили можна розділити на чотири групи: 1) витрати благ і послуг, що носять товарний характер, споживання яких оплачується населенням зі своїх грошових доходів; 2) витрати благ і послуг, що не мають товарного характеру, виробництво яких здійснюється за рахунок суспільних фондів споживання (федерального або місцевого бюджету), наприклад витрати на освіту, охорону здоров'я й т.п.; 3) витрати праці у внутрішньому виробництві матеріальних благ і послуг (у домашньому і підсобному господарстві); 4) витрати праці громадян на розвиток особистих здатностей фізичного й розумових (заняття спортом, утворення загальна й спеціальне, самоосвіта й т.п.)

З розвитком суспільства змінюються обсяг і структура виробництва й споживання благ і послуг у кожній групі. Наприклад, з розвитком сфери послуг все більша їхня частина, вироблена раніше в родині, створюється на підприємствах сфери побутового обслуговування й переходить у групу товарних послуг.

З іншого боку, з ростом фондів суспільного споживання й мережі установ освіти й дошкільного виховання, з переходом шкіл на режим продовженого дня все більша частина витрат праці по вихованню й обслуговуванню дітей переходить із групи внутрішніх послуг у розряд суспільних, не здобуваючи товарного характеру. Процес усупільнення не обмежується сферою матеріального виробництва й усе більш широко охоплює другий вид виробництва, сферу виробництва здатностей людини до праці.

Четвертий вид витрат праці на виробництво робочої сили - особиста праця її носія на розвиток і збереження своїх здатностей до праці - у меншому ступені піддається усупільненню. Суспільство може лише побічно впливати на обсяг і ефективність цих витрат, створюючи сприятливі умови для загальної й фахової освіти, занять спортом, творчої активності членів суспільства, а також морально й матеріально стимулюючи цей вид виробництва.

Однієї з особливостей процесу праці у виробництві робочої сили є його тривалість і складність, внутрішній характер споживання більшої частини благ і послуг і пов'язані із цим складності обліку й керування процесом праці.

Безумовно зростає значення розвитку робочої сили для зростання сучасного виробництва викликало в західній політекономії потреба у вивченні другого виду виробництва. В останні десятиліття в рамках неокласичної теорії бурхливо розвивається теорія людського капіталу. Створено й апробовані математичні моделі відтворення (виробництва й використання) робочої сили, деякою мірою техніко-економічні характеристики, що відбивають реальні, цього процесу. Цінність таких досліджень для розвитку виробництва й удосконалення виробничих відносин особливо велика сьогодні.

Дотепер актуальними є питання про критерії й пропорції розподілу чистої продукції на необхідний і прибавочний продукт і їхнє відбиття в конкретних вартісних формах, про форми й методи найбільш ефективної й соціально справедливої організації розподілу національного доходу [9].

З ними зв'язані питання про форми й методи формування й використання суспільних фондів споживання й, зокрема, про доцільність введення платежів за трудові ресурси як джерело ОФП.

Розглянемо особливості обороту засобів, вкладених суспільством у підготовку кваліфікованих кадрів, і пов'язані з ними розподільні відносини. За час своєї трудової діяльності люди створюють у виробництві нову вартість, більшу, ніж вартість спожитих ними за час свого життя благ і послуг. Остання визначає величину необхідного продукту, створюваного в одиницю часу. Позначивши щільність останнього через $H(\tau)$ і щільність вікової структури населення через $z(\tau)$ можна записати:

$$\int_0^{\infty} z(\tau) \cdot c(\tau) d\tau = \int_{\tau_1}^{\tau_2} H(\tau) c(\tau) d\tau, \quad (1)$$

де τ_1 і τ_2 - відповідно час початку й закінчення участі людини в суспільному виробництві.

Тобто в математичній формі записано, що середньостатистична людина за час свого життя споживає благ і послуг рівно стільки, скільки створює необхідного продукту. Або, припускаючи, що обсяг створюваного необхідного продукту змінюється зі збільшенням віку людини по функції $H(\tau) = H(\tau_1) \cdot \varphi(\tau)$, одержуємо:

$$H(\tau_1) = \frac{\int_0^{\infty} z(\tau) \cdot c(\tau) d\tau}{\int_{\tau_1}^{\infty} \varphi(\tau) \cdot c(\tau) d\tau}. \quad (2)$$

Використаємо модель стабільного населення, на асимптотичній траєкторії якої виконується співвідношення (3).

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА И ГУАМ

$$C(\tau) = \frac{P(\tau)e^{-n\tau}}{\int_0^{\infty} P(\tau)e^{-n\tau} d\tau}, \quad (3)$$

де P(τ) - імовірність дожиття від моменту народження до віку τ;
n - темп приросту стабільного населення.
Підставляючи (3) в (2), одержуємо (4):

$$H^{emab}(\tau_1) = \frac{\int_0^{\infty} 3(\tau)P(\tau)e^{-n\tau} d\tau}{\int_0^{\infty} \varphi(\tau)P(\tau)e^{-n\tau} d\tau}. \quad (4)$$

Як видно з формули (4), обсяг необхідного продукту залежить не тільки від обсягу споживання населення, але й від тривалості загального виробничого стажу й вікових його границь, від темпу приросту стабільного населення й динаміки вікової смертності. У таблиці наведені значення H(τ₁), розраховані по формулі (4), з використанням імовірностей дожиття до віку, що характеризують населення України в 1926-1927 р., 1966-1967 р. і 2006-2007 р. при τ₁=18 і τ₂=60 і при припущенні, що споживання й продуктивність праці з віком не міняються, тобто φ(τ)=3(τ)=1. Значення H(τ₁) при φ(τ)=1, 3(τ)=1, τ₁=18, τ₂=60.

Таблиця

Імовірності дожиття населення СРСР і країн співдружності СНС з 1991 року

N	-0,02	-1,016	-0,012	-0,008	-0,004	0	0,008	0,016
P ₁₉₂₆₋₁₉₂₇ рр.	1,793	1,767	1,752	1,748*	1,754	1,771	1,834	1,936
P ₁₉₆₆₋₁₉₆₇ рр.	1,948	1,892	1,850	1,821	1,804*	1,806	1,819	1,883
P ₂₀₀₆₋₂₀₀₇ рр.	2,103	2,017	1,948	1,824	1,854	1,841	1,834	1,938

Нстаб(1) досягає для імовірностей дожиття від моменту народження до певного віку, характерних для 1926-1927 р. (P₁₉₂₆₋₁₉₂₇), при темпі приросту стабільного населення - N = - 0,008, для імовірностей дожиття, характерних для 1966-1967 р. (P₁₉₆₆₋₁₉₆₇), при N = - 0,004, а для імовірностей дожиття 2006-2007 р. (P₂₀₀₆₋₂₀₀₇), при N = - 0,002. Таким чином, можна відзначити, що коефіцієнт демографічного навантаження (а величина необхідного продукту при даних припущеннях зводиться до нього) досягає мінімуму при певному темпі росту стабільного населення. Тобто витрати відтворення робочої сили (необхідний продукт), за інших рівних умов, ростуть не тільки з ростом населення й відповідному збільшенні частки дітей у всім населенні (при здійсненні свого роду "демографічних інвестицій"), але й при зменшенні населення й відповідному росту частки пенсіонерів у всім населенні. Дані таблиці слугать своєрідною ілюстрацією положень теорії оптимального населення, що розвиває Альфред Сова й інші західні економісти-демографи [11].

Висновки. Теорія відтворення робочої сили К. Маркса є творчим розвитком концепції А. Смита, Д. Рикардо й інших представників класичної політекономії. Він, подібно класикам, трактував саму людину як основний капітал, підкреслюючи велике значення в його розвитку й нагромадженні утворення, виробничого досвіду й витрат вільного часу. Виділення К. Марксом необхідної й прибавочної праці, продукту як ключових понять його економічної теорії може виявитися корисним в аналізі простого й розширеного відтворення робочої сили окремої людини й населення в цілому. Категорія вартості робочої сили близька по своєму змісті поняттю витрат відтворення робочої сили, а при розрахунку її величини за час життя людини - сумі довічних витрат на зміст людини й інвестицій у людський капітал. Неупереджений дослідник може з більшою підставою сказати, що К. Маркс є одним зі значних попередників сучасних розроблювачів неокласичної теорії людського капіталу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Маркс К. Капитал. Т.1 // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 23. - 907 с.
2. Маркс К. Капитал. Т.2 // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 24. - 648 с.
3. Маркс К. Капитал. Т.3 // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 25, ч.1. - 545 с.; ч.2. - 551 с.
4. Маркс К. Теории прибавочной стоимости. Ч.1 // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 26, ч.1. - 426 с.
5. Маркс К. Теории прибавочной стоимости. Ч.2 // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 26, ч.2. - 658 с.
6. Маркс К. Из экономических рукописей 1857-1858 гг. // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 12. - С. 709-738.
7. Маркс К. Экономические рукописи 1857-1859 гг. (Первоначальный вариант "Капитала"). Ч.1 // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 46.
8. Маркс К. Экономические рукописи 1857-1859 гг. (Первоначальный вариант "Капитала"). Ч.2 // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 46, ч.2. - 496 с. ¹ Сова А. Общая теория населения. - М.: Прогресс, 1977.
9. Маркс К. Экономические рукописи 1861-1863 гг. // Маркс К. и Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 47. - 614 с.
10. Сова А. Общая теория населения. - М.: Прогресс, 1977.
11. Вклад матеріалу статті й імовірності дожиття виконані по методології Корицького О.В. Введення в теорію людського капіталу: Навчальний посібник - Новосибірськ: СИБУПК, 2000. - 112 с.

РЕЗЮМЕ

У статті автором розглянуто актуальність поглядів К. Маркса на відтворення робочої сили і можливості їх використання в сучасній економічній науці

Ключові слова: К. Маркс, відтворення робочої сили, сучасна економічна наука

РЕЗЮМЕ

В статье автором рассмотрена актуальность взглядов К.Маркса на воспроизводство рабочей силы и возможности их использования в современной экономической науке.

Ключевые слова: К.Маркс, воспроизводство рабочей силы, современная экономическая наука

SUMMARY

In article the author considers an urgency of sights of K.Marx on reproduction of a labour and possibility of their use in a modern economic science
Keywords: Karl Marx, the reproduction of labor, modern economic science